

VSEUČILIŠČE V UPSALI

Upsala.

Potopisna črtica. — Napisal dr. Ivan Knific.

Začetkom avgusta l. 1909. sem se par dni mudil v Stockholmu, krasni švedski prestolnici, ki se vsled svoje elegancie ponosno imenuje „severni Pariz“, vsled svoje nenavadne lege pa „severne Benetke“. Nekaj ur od morja proč se razprostira divno Melarsko jezero. Odteka se v morje po široki strugi, v kateri leže mnogobrojni otoki ter otočiči. Na teh otokih so v starih časih sezidali mesto Stockholm, ki je postalo največje in glavno mesto Švedske in cele Skandinavije.

V poletnem času mrgole po njem neštivilne množice tujcev. Vse je prenapolnjeno: železniški vozovi, električni tramvaj, parniki, hoteli, restavracije, kavarne. Po mestu drvi kočija za kočijo, avtomobil za avtomobilom; po prelivih med otoki švigajo večji pa manjši parniki; po kolodvorih se gnete ljudstva kot na mravljišču; skratka: ogromen promet se poleti razvija po švedski metropoli.

Ko sem pa jaz obiskal Stockholm, je bilo mesto kot izumrlo. Večina turistov je nekaj dni poprej na vrat na nos zbežala odtod. Hoteli so samevali; po muzejih pa so se izprehajali ponajveč delavci domačini, da sem se kar čudil, kako vedoželjni so ti preprosti ljudje. Po ulicah je vladala grobna tišina; nobenega tramvajskega voza, nobene kočije nisem zapazil nikjer; vsake pol ure sem uzrl kak samotni avtomobil; zamolklo so mi odmevali koraki po kamnitem tlaku. Od otoka do otoka sem hodil po dolgih ovinkih, po redkih mostovih, četudi sicer vsakih pet minut brodovi švigajo od enega otoka do drugega.

Po večjih trgih in pred nekaterimi hišami pa so se zbirale gručje ljudi; tiho so stale temne postave in se skrivnostno pomenkovale o — splošni stavki, ki je 4. avgusta izbruhnila po celi Švedski in ki smo jo najbolj čutili v središču, v prestolnici. Na mogočnih kamnitih nasipih so sedeli v delovni obleki mračnogledi možakarji in — ribarili; ujeli niso kaj prida, ker takega posla doslej niso bili vajeni. Višek je dosegel štrajk 9. avgusta, ko je stavkalo v celi deželi 285.000 delavcev!

Naveličal sem se utrudljive hoje po trdih stockholmskih ulicah, ogledal sem si najvažnejše stavbe in zbirke; zato sem neko dopoldne hitel na postajo, da se odpeljem v znano mesto Upsala (izg. úpsala), 66 km od Stockholma. Kdor se je bavil z zemljepisjem, zgodovino in germanskim slovstvom, ta ve, da je bila Upsala nekdanje glavno mesto in je še sedaj cerkveno središče švedske države, da je tamkaj najslavnejše švedsko vseučilišče, da se ondi hrani najimenitnejši germanski rokopis: gotska prestava sv. pisma, slavni „codex argenteus“ (srebrni rokopis) škofa Vulfile. Vest mi ni dala miru, da si ne bi ogledal tega znamenitega kraja, dasi drugače mesto ni veliko in šteje samo 24.000 prebivalcev. Sedel sem na brzovlak, na čigar vozovih sem čital napis: Norrland (= Severne pokrajine). Točno ob desetih smo se odpeljali; ustavili so nas šele pet četrti kesneje v Upsali.

Isto življenje kot pri nas vlada tudi na Švedskem po železniških vozovih; saj so tudi tamkaj ženske jezične, otroci razposajeni, možaki pa mo-

drujejo o lepi preteklosti, o skrbipolni sedanosti, o boljši prihodnosti. Razgovorov nisem razumel, ker so govorili seveda vsi švedski. Možaki so bili v začetku prav mirni. Vsak je privlekel iz žepa svoj časopis ter čital v njem tako pazno, kakor bi se bal, da mu ne uide kaka besedica. Nekaj malega jih je bralo najbolj razširjeni list „Aftonbladet“ (Večerni list), večina pa socialnodemokratski „Svaret“ (Odgovor). Časopisi so bili te dni dragoceni. Stavkali so tudi tiskarji; vodstvo stavkujočih pa je izdajalo na majhni poli najvažnejše dnevne novice v „Svaretu“. Pri drugih večjih listih so tiskali uredniki sami, natisnili pa so samo eno ali dve strani. Pred uredništvu se je vse trlo, ko so delili novine. Tudi večje trgovine so v izložbenih oknih razstavile pisane ali tiskane najnovejše vesti. Ko so možakarji prečitali svoje berivo, se je pričelo ljudsko zborovanje, čigar edina točka je bil „storstrajken“ (veliki štrajk).

Tačas sem se ogledoval po kupeju. Vozovi so prav lepi in snažni. Izprevodniki, močni, postavni možje, so s potniki prijazni, posebno še s tujci. Oni, ki mi je ščipal vozni listek, me nenadoma vpraša: „Govorite nemški?“ Ko se hočem z njim še kaj več pogovoriti, mi prestreže besedo: „Jaz nič nemški“, pač pa mi poda s police neko knjigo: „Sveriges Kommunikationer“. Na švedskih železnicah se dobi v vsakem vozu taka knjiga, kjer so popisane vse železnice, ladje, pošte, telegrafii, telefoni, pa tudi vsa mesta, njih znamenitosti, prometna sredstva, hoteli, večje trgovine itd. Zelo praktična naprava! Potnik v tej knjigi najde vse glavne podatke, ki jih rabi v tujem mestu. Ko smo se ustavili v Upsali, je izprevodnik zopet pristopil k meni ter mi prav počasi zaklical: „Aus-ste-igen!“ Razumel sem ga ter se mu zahvalil: „Tak (= hvala)!“ Smejala sva se oba.

Švedi so splošno prijazni, zgovorni. Komaj izgine izprevodnik, že me začne v slabi nemščini nagovarjati bradat možak, kam in odkod da se vozim; moje odgovore je tolmačil svojim rojakom in rojakinjam. Ko jim je pravil, da sem doma „od turške meje“, da govorim tudi slovanske jezike, da razumem še laški, francoski, da sem prepotoval že toliko in toliko deželâ, da se vračam s Špicbergov, tedaj je vse umolknilo in gledali so me kot neko nenavadno prikazen. Ko jim še povem, da sem „profesor“, so neverno zmajevali z glavo; na Nemškem in v severnih deželah se namreč tako nazivljejo samo vseučiliški profesorji, srednješolski pa se imenujejo „nadučitelji“; moral sem jim stvar pojasniti. Prišla so na vrsto vprašanja preprostih ljudi: če sem oženjen, koliko imam plače, če je naša domovina gorata itd.

Seveda je pogovor nanesel tudi na splošno stavko. Pravili so mi, da se pripravljajo železničarji,

da stavkajo; prihodnji dan imajo sestanek, na katerem se odloči, se li pridružijo stavkujočim ali ne. Meščani so v velikih skrbeh, ker se boje, da ne bodo redno dobivali živeža z dežele. Tujci ne bodo mogli s Švedskega, če ne bo vozila železnica. „Stvar je zelo resna,“ so pristavili, da bi me strašili. „Nič ne de,“ jim odgovorim; „vstopim na rusko ladjo, kakršnih sem mnogo videl v pristanišču, pa se popeljem v carjevo državo. Ruski znam že zmladega, saj sta si moj materni pa ruski jezik zelo podobna.“

Sedel sem poleg okna ter od časa do časa pogledoval po okolici. Sama ravnina kroginkrog, ponekod polje in travniki, drugod borovi pa smrekovi gozdiči. Pokrajina je menda precej rodovitna. Tuintam se pase govedo in konji. Selišč ob železnici ni kaj prida, šele v daljavi se vidi nekaj vasic. Doma smo vajeni, da vidimo zvonike in cerkve, kamorkoli se ozremo; med protestantskimi Švedi tega ni; le redkokje kipi proti nebu kak stolp.

„Veste, kako se zove pokrajina krog Stockholma?“ me vpraša tisti, ki se je ponašal z nemščino. „Södermanland,“ mu odvrnem. Oni pa nadaljuje: „V tej pokrajini je brez števila jezerc, otokov, prelivov. Zato pravi ljudska pripovedka, da je Bog takrat, ko je ločil suho zemljo od vode, popolnoma pozabil na Södermanland.“

„Veste, odkod ima Stockholm svoje ime?“ — „Ne, tega pa ne vem.“ — „V najstarejših časih je bilo glavno švedsko mesto Sigtuna, višje gori ob Melarskem jezeru. Sovražniki so mesto razrušili, kralji pa so se preselili v Upsalo. Sigtuncem je bilo zelo hudo pri srcu, ko so zapuščali rodni kraj. Vrgli so v vodo bruno in so rekli: ‚Kjer se to bruno ustavi, tam si sezidamo novo mesto.‘ Bruno je plavalo po vodi, po Melarskem jezeru, in je zašlo med otoke ob izlivu tega jezera; ustavilo se je ob Riddarsholmu, nekem otoku sredi današnjega glavnega mesta. Sigtunci so se tamkaj naselili, so na otokih sezidali močno utrjeno mesto ter ga imenovali: Stockholm. (Stock = bruno, holm = otok.)“ Nisem preiskaval, koliko resnice je na tej pripovedki; zanimala me je, ker nam na tako preprost način razlaga ime in postanek švedske metropole.

Med takimi in enakimi pogovori smo dospeli na upsalsko postajo. Že oddaleč sem ugledal na hribčku veliko poslopje, nekdanji kraljevski grad. Pri nas gradovi na holmih niso nič posebnega; saj smo jih vajeni, da se komaj ozremo nanje, če se vozimo mimo njih; na Švedskem je tak grad izredna prikazen. Preprijazni sopotniki so mi začeli kazati s prstom: „Slottet!“ (grad) in malo dalje: „Domkyrka!“ (stolnica).

Švedski jezik je podoben nemškemu, če beremo tiskano knjigo; istotako sem razumel mnogo napisov

po Stockholmu. Ko so pa Švedi govorili, sem komaj ujel kako besedico. V spomin sem si prepisal švedsko češčenamarijo: „Hell dig, Maria, full af nad, Herren är med dig, välsignad är du ibland kvinnor och välsignad är din lifsfrukt, Jesus. — Heliga Maria, Guds moder, bed för oss, syndare, nu och i var dödsstund. Amen.“ Razumljiva je invokacija: „O milda, o hulda, o ljufva Jungfru Maria!“ Jezik zveni sicer blaglasno, le tistih preglasnikov ä in ö je preveč.

Izstopil sem ter se podal po mestu. Upsala ni velika; ko bi ne imela vseučilišča in stolnice, bi se malokdo zmenil zanjo. Promet, ulice, poslopja, trgovine so take kot v vseh drugih mestih. Da so meščani visoke rasti, skoraj vsi plavolasi, tudi ni nič posebnega; saj so vsi Švedi taki. Videl sem pa nekaj gospodičev v beli čepici, ki je spodaj obšita s črnim trakom. „Dijaki vseučilišniki!“ mi je šinilo v glavo, saj je Upsala vseskoz staro dijaško mesto. Čeprav so imeli počitnice, jih je vendar nekaj ostalo v mestu; morebiti so bili domačini, morebiti so pa v knjižnici izdelovali svoje pismene razprave.

Prva stvar, ki sem si jo ogledal, je bila kraljevska knjižnica s svetovnoznanim gotskim rokopisom. Prekoračil sem reko, ki teče skoz mesto, ter stopal po drevoredu; kmalu stojim pred poslopjem, na čigar pročelju se blesti napis: „Carolina rediviva“. V tej hiši hranijo imenitno zbirko: 330.000 knjig in 13.700 rokopisov. Tujcem ne razkažejo vseh prostorov, — bi tudi malokoga zanimali, — marveč samo v pritličju dve majhni, preprosti sobici, v katerih so razstavili svoje največje dragocenosti. V veži dobim uradnika, ki je prav pridno nekaj prepisoval; pozdravim ga, mu podam svojo vizitko in izpregovorim samo besede: „Codex argenteus!“ Kakor pride vojak, ki pozna dnevno geslo, skoz vsa vrata in vse straže, tako so učinkovale moje besede. Uradnik me povabi s seboj, odpre neka vrata; vstopiva v oni dve sobici, kjer so stale izložbene omare; pelje me do ene izmed teh omar in reče v lepi nemščini: „Blagovolite si ga ogledati.“

Morebiti se komu čudno zdi, da me je ta knjiga tako zanimala; zato treba kratkega pojasnila.

V 4. stoletju po Kr. so se po Balkanskem polotoku selili različni narodi, med njimi tudi Zahodni Goti, ki so stanovali ob spodnji Donavi in so bili povečini še pogani. Odrastek tega naroda se je krog l. 350. naselil med Balkanom in Donavo. V okolici sedanje bolgarske Plevne je stoloval škof Vulfila (gotški „vulfs“ = volk, vulfila = volčič). 42 let je pastiroval med rojaki ter jih izpreobračal h krščanstvu; vsi Gotje so ga spoštovali in visoko cenili; vsled njegove gorečnosti so ga nazivali Mozesa svojega naroda. Mož je bil pa tudi zelo učen; pisal je knjige v grškem, latinskem in gotskem jeziku, je iz-

umil gotsko pisavo in prestavil celo sv. pismo na gotski jezik. Umril je l. 383. Žal, da je bil Vulfila arijanec, četudi je pripadal najzmernejšemu krilu teh krivovercev.

Izmed njegovih spisov so se nam ohranili še odlomki gotske prestave sv. evangelijev. Ker je bila ta prestava, kakor zatrjujejo strokovnjaki, res mojstrsko delo, so jo pozneje, v 5. ali 6. stoletju, večkrat prepisovali. Najimnitnejši med temi prepisi je „Codex argenteus“; napisali so ga krog l. 500. v Gornji Italiji. 1100 let kesneje ga je dobil v roke cesar Rudolf II., ki ga je shranil v Pragi na Hradčanih. Ko so se l. 1648. Švedi polastili Prage, so med drugimi dragocenostmi ugrabili tudi Vulfilovo prestavo ter jo poklonili kraljici Kristini; ta pa jo je podarila svojemu knjižničarju. Za njim jo je na javni dražbi kupil vseučiliški kancelar v Upsali, grof de la Gardie, za 400 tolarjev, kar je bila za one čase že velika vsota denarja; dal jo je vezati v srebrne platnice in jo daroval vseučiliški knjižnici. To je kratka zgodovina slavnega rokopisa.

Imeniten je „srebrni kodeks“ vsled tega, ker je ta manuskript najstarejši, najbolje ohranjeni, pa tudi najboljše spomenik gotskega jezika; kolikor učeni slovničarji poznajo gotščino, skoraj vso so zajeli iz te knjige. Gotščina je pa za germanske jezike to, kar je za slovanske staroslovenščina ali pa sanskrit za arijske jezike sploh. Prvotno je imel rokopis 330 listov; poizgubilo se jih je toliko, da jih je v kodeksu vezanih samo 187.

V preprosti leseni omari počiva pod steklom največja dragocenost upsalske knjižnice. Srebrne platnice so že malo začrnele. Pergamentni listi so rdeče-vijoličasti; preden so pisali nanje, so jih preprijli z barvo. Črke in okraski so srebrnobeli; odtod tudi manuskriptovo ime: „srebrni rokopis“. Nekaj znamenj in besedi je pisanih tudi z zlato tinto. Poizkušal sem brati, pa nisem znal. Uradnik mi prinese latinski prepis, da sem ga primerjal z originalom. Odprli so knjigo ravno tam, kjer je napisan očenaš (Mat. 6, 9 sl.): „Atta unsar, thu in himinam, weihnai namo thein.“ (Oče naš, ti v nebesih, posvečeno bodi ime tvoje.) Čudom sem se čudil, da se je rokopis tako dobro ohranil; so ga pač skrbno varovali. V zadnjih letih so priredili natančne barvaste odtise cele knjige, ki so seveda silno dragi. Prodajajo pa tudi fotografije in razglednice z gotskim očenašem.

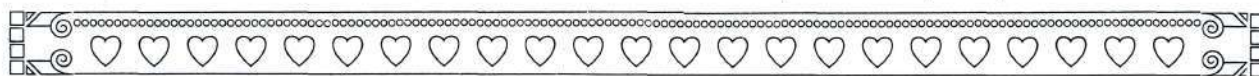
Ko sem se Vulfilove biblije nagledal dositega, sem iztikal še po drugih zanimivostih. Poleg „srebrnega kodeksa“ so v isti omari razstavili glasoviti rokopis: „Edda“ (Snurre Sturlesonova), ki so ga napisali na Islandiji med l. 1220. in 1230. Na drugih mizah sem našel zelo stare tiskovine: mašno knjigo iz l. 1513., „Razodetja sv. Brigite“ (1492), najstarejše

tiskano švedsko sv. pismo itd. Nedaleč odtod so razgrnili kitajske, tibetanske, siamske, indijske in arabske rokopise. Po sosednjih omarah so zbrali knjige, lastnoročna pisma in podpise zgodovinsko imenitnih oseb, zlasti švedskih vladarjev: nemško pismo Gustava Adolfa iz l. 1612., ki se je ohranilo prav dobro; latinsko pismo njegove hčere Kristine; pisma vsemogočnega državnika Axel Oxenstjerna, ruske carice Katarine II., Lutrova, Melanhtonova, Schillerjeva, Goethejeva, Voltairejeva, kakor tudi pisma raznih švedskih učenjakov in pisateljev; lastnoročno pisane Mozartove skladbe; pisma francoskega mar-

šala Bernadotta, ki ga je kralj Karel XIII. posinovil; temu naljubo se je poluteranil, da je za njim zasedel švedski prestol kot Karel XIV. Ivan; on je tudi začetnik sedaj vladajoče švedske vladarske rodovine Bernadottovcev.

Te drobtine sem si zabeležil v naglici; ker je poldan že odbilo, je uradnik komaj čakal, da se me je iznebil. Mimogrede sem opazil, da zapirajo sobo z močnimi železnimi vrati, okna pa so zavarovana z debelim železjem, da jim kdo ne ukrade dragocene zbirke. Za slovo mi je podal uradnik vizitko z naslovom: Dr. Andersen, kralj. knjižničar.

(Konec.)

Rekonvalescent.

Zložil G. Koritnik.

O sreča, zdravje, ti si kakor kralj,
ki kopno ga časti, slavi ga ocean,
v kraljestvo tvoje sije večni dan
od solnc plamtečih nedosežnih dalj ...

Kjer raste cvet, kjer potok žubori,
kjer v lesu molk z zvezdami govori,
kjer hrepenenje goni mlada srca v svet,
carstvuje moč mladosti moje cvet!

O gledal sem te, bleda tetka smrt,
in videla si, da se nisem bal —
roké na prsih sem se nem smehljal —
ná, vzemi me, bolan sem in potr ...

A vstal sem spet, ponosen, čil in smel
kot orel, ki ga dvignil je v višave strel,
zadel ga ni, le ranil mu ponos — :
Za mano zdaj, če v letu si mi kos!

Domovje moje, sreča mladih dni,
kakó te ljubim, solnce in prostost,
na nebu mojem, kar jih zvezd gori,
ti prva si, ki venčaš mi mladost!

Visoko, daleč duh moj koprni,
višine meri, ki jih zmore sam,
na smeli poti bratje ste mi vsi,
ki v boli in ponosu vas spoznam!

Na oceanu.

Zložil G. Koritnik.

Ocean šumi, ocean buči,
škripljejo, šibé se slaba vesla —
v duši je temá, dvojba v srcu tli —
o bodočnost, kaj mi boš prinesla?

Šumni ocean, ali nam odpreš
onkraj svojih mej novi svet pristana,
kjer se vrne mir, sreča, paradiž
v srca varana, trudna, razdejana?

Šumni ocean, ali v tvojem dnu
čaka nas pogin med pozabljenimi —
kjer šumenje vod moti mrtve v snu
krati solnce jim, ki žari nad njimi?

Molči ocean, misel kruta spi!
Dalje, dalje v svet, nade, hrepenenje!
Težko tistemu, ki se prebudi,
preden lastna moč vzdrami ga v življenje!

GRAD IN STOLNICA V UPSALI

Upsala.

Potopisna črtica. — Napisal dr. Ivan Knific.

(Konec.)

Ob reki so zasadili dokaj velik park; v njem so zgradili najlepšo upsalsko restavracijo. Podal sem se tja na kosilo. Sprejel me je natakár, ki je izvrstno govoril nemški. Potovanje po Švedskem je vtoliko dolgočasno, ker malokje uslužbenci govore ali vsaj razumejo kaj drugega kot svojo materinščino; da bi se pa učil švedski za onih par dni, ki jih preživiš v državi Gustav-Adolfa, najbrž nikomur ne pride na misel, kajti plačilo je v primeri s trdom premajhno. Tembolj sem se čudil, da sem v provincialnem mestu, kakor je Upsala, našel mnogo ljudi, ki so prav gladko govorili nemški.

Ko sem že skoraj dovršil svoje delo, vstopita dva moža ter sedeta k sosednji mizi. Ne bil bi se zanimal za tujca, da nista med seboj govorila — češki. Ne vem, sem li jaz imel posebno srečo, da sem na svojih potovanjih premnogokrat zadel ob zastopnike naših severnih bratov, ali pa Čehi razmerno več potujejo kot drugi narodi. Nekaj dni poprej sem v Kristjaniji stopil na električno železnico; za menoj je vstopilo kar osem Čehov. Ko sem se vozil iz Kristjanije v Stockholm, je sedel v železniškem vozu poleg mene Čeh, godec, ki si je poiskal kruha v Švediji. In v Upsali sem zopet našel dva Libušina sinova, višjega sodnega uradnika pa inženirja.

Nekaj časa poslušam svoja soseda, potem pa zakličem prek mize: „Má úcta, pánové!“ Prestrašeno me pogledata, jaz pa nadaljujem: „Páni jsou Češi, a já jsem Slovinec!“ Kar se eden izmed njiju oglasi — slovenski: „Vi ste Slovenec? Od Ljubljane?“

Tedaj sem se čudil pa jaz, toda ne dolgo; inženir mi je povedal, da se je že petkrat mudil v Ljubljani, da so mu ondotne razmere znane, da razume slovenščino, zna pa le malo slovenskih besedi. Seveda sem prisedel k njima, da smo se pomenili to in ono, in skupno smo si ogledovali upsalske znamenitosti. V srcu Švedije sem se s tovarišema razgovarjal — slovenski! Pač redkokdaj se je doslej po upsalskih ulicah razlegala slovenščina.

Najprej smo obiskali stolnico sv. Erika.

Že tedaj, ko so bili Švedi še pogani, je bila Upsala njih versko središče. Tukaj so sezidali najimenitnejši poganski tempelj in semkaj so zahajali kakor na božjo pot. Krščansko vero je Švedom prvi oznanoval sv. Ansgar (= Oskar), „apostol Skandinavije“, krog l. 830. Ljudstvo se je izpreobračalo zelo počasi. Šele ko je v Upsali vladal kralj Erik Sveti (1155—1160), je krščanstvo premagalo moč teme. Erika so Švedi vsled njegovih izrednih vrlin izvolili za kralja. Hudo pa mu je nasprotovala poganska stranka, ki je poklicala danskega kraljeviča Magnusa na pomoč. Ko je bil kralj Erik na Vnebohod l. 1160. pri službi božji in so mu naznanili, da se bližajo sovražniki, je pripomnil: „Prisostvoval bom sv. opravilu do konca; ostali del današnjega praznika pa bom obhajal že drugod.“ Po končanem opravilu se je prekrizal, zasedel konja in se na čelu svoje vojske podal v boj. Ko so ga sovražniki ugleдали, so srdito planili po njem ter ga ubili. Pokopali so ga v krščanski cerkvi, ki jo je bil Erik sam sezidal. Na njegovem grobu se je zgodilo mnogo čude-

žev. Švedi ga časte kot svojega patrona in obhajajo njegov god dne 18. maja. Poznejši vladarji so cerkev zelo razširili in olepšali; švedski nadškofje pa so si jo izbrali za stolnico ter jo posvetili sv. Eriku.

Sedanjo upsalsko stolnico so zgradili l. 1883. do 1893., je torej še popolnoma nova. Sezidana je okusno v starem gotskem slogu. Krasita jo dva vitka zvonika, ki sta ravnotako visoka kakor je cerkev dolga (119 m). Portale so izdelali jako lepo. Ko smo vstopili v cerkev, nas je v predveži pozdravila starka, ki tamkaj prodaja fotografije, razglednice in knjige o stolnici. Preprosta ženica govori tudi nemški in angleški. Ob notranjih vratih pa nas je prestregel neizogiben vodnik, ki nam je v slabi nemščini tolmačil cerkvene posebnosti.

Znotraj je stolnica na las podobna katoliškim gotskim cerkvam, le da nima stranskih oltarjev in pa večna luč ne gori v njej. Veliki oltar ima lepo izrezljan nastavek: Kristus na križu, poleg njega pa Marija in sv. Janez. Monumentalno delo je prižnica, izdelana v baročnem slogu; krase jo prav lepi reliefi. Za velikim oltarjem stoji za železno mrežo srebrna rakev: relikviar sv. Erika. Ne daleč proč je v steno zidana marmornata plošča, ki nas spominja na (katoliškega) nadškofa Jakoba Ulfsona, ki je ustanovil upsalsko vseučilišče. Prepisal sem si švedski napis, ki se glasi: „Här nedanför hvilar Erkebiskop Jakob Ulfson, *1421, †1521, Upsala Universitets Grundläggare och förste Vålgörare.“ (Tu spodaj počiva nadškof J. U., upsalskega vseučilišča ustanovitelj in prvi dobrotnik.)

V obeh stranskih ladjah so postavili nagrobne spominke; nekdanje kapele so namreč izpremenili v grobnice imenitnih švedskih plemičev. Zanimala me je samo druga kapela na levi strani, kjer je pokopan slavni rastlinoslovec Linné (†1778). Spomenik je zelo preprost; nanj so vklesali istotako preprost napis: „Carolo Linné, botanicorum principi, amici et discipuli. MDCCXCVIII.“ (Karlu Linné, prvaku rastlinoslovcev, prijatelji in učenci. 1798.) Na tega zaslužnega učenjaka so Švedi silno ponosni. Linné je bil rojen v južni Švediji kot sin luteranskega župnika. Posvetil se je zdravilstvu ter je postal vseučiliški profesor v Upsali. Začel se je pečati z rastlinstvom, raziskaval je švedsko floro, napisal je več učenih botaničnih knjig, razvrstil je rastline na poseben način ter je postal najslavnejši botanik svojega časa. Ponosno govore Švedi o njem: „Deus creavit, Linneus ordinavit.“ (Bog je rastline ustvaril, Linné jih je uredil.) Da ga proslave, so ga pokopali v upsalski stolnici med najuglednejšimi plemiči. Poleg nagrobnega spominka so postavili mizico z velikim krožnikom; nanj polagajo turisti svoje vizitke. Tudi jaz sem Linneju na čast

položil na krožnik slovensko vizitko. Pač so Švedi razmišljali, kaj da pomenijo besede v neznanem jeziku!

Tudi krog velikega oltarja se vrste kapele z nagrobnimi spominki. Srednja, največja, prav v dnu apside, je posebno velika in lepo okrašena ter se imenuje: „Gustavianska koret“. Tamkaj je pokopan kralj Gustav I. Vasa, ki ga Švedi zelo slave, ker je njih državo rešil danske nadoblasti in pa ker je na Švedskem upeljal protestantovsko vero l. 1527. Velikanski grob, pokrit z reliefi, so zgradili sredi kapele. Stene so poslikali s freskami, ki predstavljajo dogodke iz življenja mogočnega kralja in krutega preganjalca katoliške vere. Na spominku sem čital napis, ki ga držita dva krilatca: „Memento novissimum tuorum et in aeternum non peccabis.“ (Spominjaj se svojih poslednjih reči in vekomaj ne boš grešil.) Besede so se mi zdele bridka ironija na verolomnega kralja.

V Upsali stanuje primas švedske narodne cerkve; mesto je torej Švedom isto, kar je Trondjem Norvežanom: njih cerkveno središče. Pa tudi sicer sta si mesti v marsičem podobni. Upsala je zibelka Švedije, kakor je Trondjem zibelka Norvegije; v Upsali so v starih časih stolovali švedski kralji, v Trondjemu norveški; kralj Erik je dovršil pokristjanjenje Švedov, kralj Olaf je pokristjanil Norvežane; upsalska stolnica je posvečena sv. Eriku, trondjem-ska sv. Olafu; obe sta zidani v gotskem slogu; v Trondjemu se mora po državni postavi maziliti norveški, v Upsali pa švedski kralj.

Pred stolnico se širijo lepi nasadi. Onstran njih se dviguje na vzvišenem prostoru elegantna palača, glasovito upsalsko vseučilišče, na čigar pročelju se blesti napis: Universitas regia Upsaliensis. Stavba je še skoraj nova; dovršili so jo l. 1886. Sezidana je v renesanskem slogu. Med drugimi okraski so me zanimale marmornate plošče nad okni, ker so nanje vklesali imena slavnih švedskih učenjakov, kakor so bili n. pr. botanik Linné, fizik Celsius, kemika Berzelius in Scheele i. dr. Nad vrati so pritrtili začetne črke in grbe onih vladarjev, ki so podpirali univerzo: C IX, GA II, Ca, C XI, G III, CJ XIV, C XV, O II (Karel IX., Gustav Adolf II., Kristina, Karel XI., Gustav III., Karel Ivan XIV. [Bernadotte], Karel XV., Oskar II.). Ustanovili so vseučilišče l. 1477. Najbolj sta ga podpirala Gustav Adolf in njegova hči Kristina. Prvi je univerzi podaril 350 kmetskih posestev, je zvišal število profesorjev ter jim določil letne plače 600 tolarjev — za one čase zelo visoko vsoto — in vsakemu še kmetsko posestvo kot užitek; Kristina pa, sama zelo izobrazena, je klicala svetovne učenjake na Švedsko, je sama poslušala predavanja ter obogatila vseučiliške zbirke s krasnimi deli.

Po širokih stopnicah stopimo v krasno vežo, kjer nas prestreže vratar. Po marmornatem stopnišču nas pelje v prvo nadstropje ter nam pokaže par učnih sob. Zelo nam je ugajala slavnostna dvorana, ki je nekaj posebnega; zidana je v polukrogu, ima amfiteatralno razvrščene sedeže, več galerij in bogato pozlačeno stebrovje; stene so modre barve; zato se tudi imenuje „modra dvorana“. Nekatere stroke imajo posebna poslopja, raztresena po hribčku med univerzo in mestnim gradom. Take stavbe so: medicinski, anatomski ter patološki inštitut, s katerimi sta v zvezi tudi velika bolnišnica in norišnica, kemični laboratorij, fizikalni inštitut, zvezdarna, botanični vrt, muzej švedskih starin, galerija slik, vseučiliška knjižnica in še več drugih. Visokošolci imajo torej prav lepo priliko, da se temeljito izobrazijo. Zdravo podnebje, lepa okolica, mirno mestoce blagodejno vplivajo na njih živce. Rednih profesorjev poučuje 55 in krog 60 privatnih docentov. Vseučilišnikov je do 1800, večinoma iz srednje in severne Švedske. Dijaki nosijo bele, črno obrobljene žametne čepice. Osnovni so mnogo društev in skoraj vsako društvo ima lastno hišo. Posebnost upsalskih dijakov je ta, da se ne dvobojujejo; dvoboj so zavrgli že l. 1682. in so zagrozili z ostrimi kaznimi onim, ki bi prelomili to postavo. Pravijo, da ob času predavanja po Upsali vse mrgoli dijakov in dijakinj, katerim so tudi odprli vseučiliška vrata; še za časa počitnic se je izza tega ali onega ogla prikazala bela čepica.

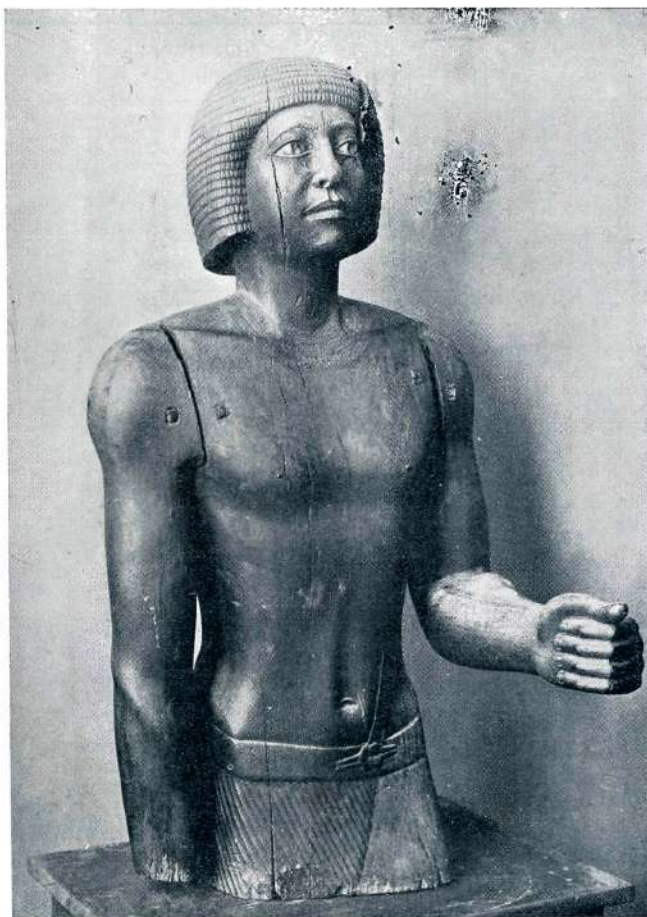
Švedija ima samo dve popolni državni univerzi, v mestecu Lundu za južne in v Upsali za severne pokrajine, pa dve zasebni, v Stockholmu in v Göteborgu.

Po lepem drevoredu smo korakali proti nekdanjemu kraljevemu gradu, ki stoji vrh griča. Sezidal je to poslopje Gustav Vasa ter ga rabil kot letovišče. Kraljica Kristina je rada prebivala v njem; tu se je pečala bolj z znanostjo kot z vladarstvom. Po dolgem razmišljanju je spoznala, da luteranska vera ni prava. V tem gradu se je odpovedala kraljevski kroni, sama pa je potovala na jug, proti Rimu; toda že medpotoma je v Inomostu zelo slovesno prestopila h katoliški veri. Ponosna, zelo izobražena hči najmočnejšega švedskega kralja Gustava Adolfa, prvobojevnika luteranske vere in zagrizenega sovražnika katolicizma, se je odrekla kraljevskemu sijaju, da je mogla zadostiti svojemu srcu, ki jo je vleкло nazaj k resnici in k veri njenih pradedov!

Stari grad so pred leti osnažili, ga rdeče prebarvali ter nastanili v njem pisarne okrajnega glavarstva Upland, čigar sedež je Upsala. Na širokem

dvorišču so postavili čeden spomenik Gustava Vase. Kraj gradu je prav lep razgled na mesto in okolico. Pod hribom se razprostira na obeh straneh male reke mestoce, iznad katerega kipi nekaj zvonikov in tovarniških dimnikov; po hribu in ob reki so zasadili lepe vrtove. Onstran mesta pa se širi rodovitna ravnina; razločimo več gozdov, par vasic in nekaj mlinov na veter.

Tovariša Čeha sta silila na odhod. Ogledali smo itak vse, kar nudi Upsala zanimivega. V kolodvorski

FRAGMENT ANONIMNEGA KIPA
(les)

restavraciji smo se poslavljali: Čeha sta se peljala proti severozahodu v Trondjem, jaz pa v Stockholm. Prva vstopita Čeha; dolgo sta stala ob oknu in mahala z robcem; vsi trije pa smo nalašč prav glasno klicali: „Na zdar!“ da so ljudje postajali pa se izpraševali, kateremu jeziku pripadajo neznane besede.

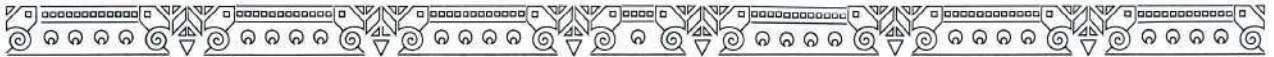
Vlak je bil dokaj prazen; saj se zvečer ljudje večinoma vozijo iz mesta, ne pa v mesto. Stopim v oddelek, nad katerim sem čital: Rökning förbjuden (kajenje prepovedano). Nasproti mi je sedel postaven gospod z dvema dekletcema, ljubkima stvarcema,

toda nemirnima kot živo srebro. Če sta le prehudo zašumeli, ju je oče samo pogledal, pa sta utihnili za nekaj časa. Možakar me je takoj nagovoril — nemški. Ko mu povem, kdo sem in kaj sem, se mi je predstavil: Sörman, zlatar iz Stockholma. Pravil mi je, da so ga poklicali v Upsalo, da bi ponaredil srebrne platnice „Srebrnega kodeksa“, ki jih bodo drago prodajali v tuje države; dobil je delo; škoda le, da mu stavkajo pomočniki, moral bo sam pridneje poprijeti za delo. Tedaj se je pa vsula ploha na delavce, ki so jih že doslej bogato plačevali, pa zahtevajo še več. „Če je kaj pravice na svetu, morajo podleči. Stavkajo že deveti dan, toda le obrtni delavci; železničarji pa kmečki delavci nočejo sodelovati. Stavkujoči pa vendarle silijo v železničarje, naj se jim pridružijo, češ, da potem zmagajo prav gotovo. Jutri se snidejo odposlanci železničarjev, da se posvetujejo. Kolikor mi je znano, ne vstopijo v stavko.“ Mož je imel prav; z veliko večino so drugi dan železničarji odklonili stavko; s tem so njeno usodo zapečatili. Tri tedne kasneje so se stavkujoči brezpogojno vdali ter počasi pričeli z delom. Podjetniki so zmagali na celi črti, to pa najbrž za dolgo časa.

Ko smo izstopili v Stockholmu, pošlje moj novi znanec svoji hčerki domov, sam pa me spremi nekoliko po mestu. Komaj stopiva par korakov, kar se začuje zvonjenje tramvajskega zvonca. Začudeno pogledamo krog sebe: tramvaj prihaja po široki

„Vasagatan“ (Vasovi ulici). „Glejte, prva cestna železnica že vozi; peljiva se krog mesta!“ me povabi tovariš. Voz je bil skoraj prazen; ljudje so se bali, da ga ne bi stavkujoči napadli. Višji uradnik tramvajskega podjetja je vozaril; poleg njega je stalo „oko postave“; tudi koncem voza je stražil policist. Listke je delil gospod, ki so ga drugi nazivali: gospod nadzornik. Vožnja je bila prav zanimiva. Ljudje so postajali ter nas gledali kot nekaj izrednega; delavci so stali v gručah in mršili obrvi, natihem so morda tudi stiskali pesti, storili pa niso ničesar. Tovariš mi je medpotoma razlagal mestne palače, spomenike, vrtove itd., pa brez potrebe, ker sem si jih prejšnje dni ogledal že sam.

Prihodnji večer smo drdrali na jug. Zunaj je vladala temna noč, mi pa smo po kupejih sladko počivali. Ko se je zdanilo — noči so poleti v severnih deželah mnogo krajše nego pri nas —, pride k nam izprevodnik ter nam pripoveduje: „Gospodje, nocoj smo bili v veliki nevarnosti. Stavkujoči so hudo jezni na nas, ker so včeraj naši delegatje sklenili, da ne stavkamo. Bali smo se, da nam ponoči kaj ne naredo, posebno na tej-le progi, ki je glavna švedska železnica. Na nevarnejših mestih je vlada razpostavila vojaštvo in orožnike. Vi ste spali brezskrbno, ker niste vedeli, kakšna nevarnost vam preti; mi pa smo pazno čuli vso noč, toda nismo videli drugega nego svetle vojaške bajonete, ki so se pošastno bliskali v črni temi.“

Iz groba cvet nesmrtnosti Ti žene . . .

(Manom pesnika A. Medveda ob obletnici smrti † 12. marca 1910.)

Zložil A. Kalan.

Smrt, travnike življenja si koseča
za pevcem s koso brušeno vihrala. —
Boril se je . . . a ti si zmagovala . . .
„Spomladi ne!“ — je vzdihal —
„smrt moreča!“

Da jame mu ne boš takrat kopala,
ko slavec se zglesi z mejé zelene,
ko bo čebela zgodnje vresje brala . . .

Naposled tebi duša mu trpeča
dogovor svet obema je priznala,
da tvoj je, če v besedi boš ostala,
da vzela ga ne bo pomlad brsteča.

A smrti so obeti — prazne pene . . .
Ob cvetju Te je vkrala . . . a se vdala:
iz groba cvet nesmrtnosti Ti žene . . .

